



ANFÖRANDE

DATUM: 2004-10-21
TALARE: Förste vice riksbankschef Eva Srejber
PLATS: Clarion Hotel, Stockholm

SVERIGES RIKSBANK
SE-103 37 Stockholm
(Brunkebergstorg 11)

Tel +46 8 787 00 00
Fax +46 8 21 05 31
registratorn@riksbank.se
www.riksbank.se

■ Finns det anledning till ekonomisk framtidstro?

Tack för inbjudan att delta i KEPA-dagen och delge er mina tankar kring ekonomisk framtidstro! Jag kommer att tala om ekonomisk tillväxt och internationalisering, dra några historiska paralleller och därefter blicka framåt mot de utmaningar och möjligheter som en alltmer sammanflätad världsekonomi för med sig.

Sedan andra världskriget har tillväxten i världen varit högre än under tidigare århundraden samtidigt som den spritts till betydligt fler länder – aldrig förr har så många haft det så bra. Under den industriella revolutionen på 1800-talet, i ledande länder såsom Storbritannien, uppgick tillväxten till i genomsnitt 1,5 procent per år. Sedan 1900-talets mitt har många länder lyckats nå tillväxttal mellan 5 och 8 procent per år. Dessa exempellösa framgångar har naturligtvis flera orsaker, där omfattande liberaliseringar av handels- och kapitalflöden, stora teknologiska landvinningar samt förändringar av den ekonomiska politiken spelar en viktig roll. Givet att trenden mot ökad global integration fortsätter finns det all anledning att förvänta sig betydande ekonomiska välståndsvinster även framöver.

Även om många har fått det mycket bättre under de senaste decennierna finns det fortfarande alltför många som ännu inte fått möjlighet att ta del av det ökade välståndet i världen. Dessutom är miljöproblemen fortfarande stora på många håll. De goda resultat som vi uppnått sedan andra världskriget visar emellertid att den inslagna vägen är rätt - vi behöver mer och bättre globalisering, inte mindre! Jag menar därför att det finns anledning till ekonomisk framtidstro, men också att det är viktigt både att vi vårdar det vi redan har åstadkommit, att vi tar till vara de möjligheter som uppkommer framöver och att vi tacklar de utmaningar som följer i globaliseringens spår. Ett starkt multilateralt ramverk är, som jag ser det, en förutsättning för att kunna hantera dessa utmaningar på ett effektivt sätt.

■ Drivkrafterna bakom det ökade välståndet i världen

Efter andra världskrigets slut var arkitekterna bakom det nya multilaterala ekonomiska systemet fast beslutna att undvika en upprepning av 1930-talets misslyckanden då länderna införde tullmurar, gjorde konkurrensdevalveringar och satte upp hinder för betalningar. Dessa åtgärder halverade världshandeln och ledde till såväl fallande BNP som sjunkande reallöner, massarbetslöshet och politiskt kaos i stora delar av Europa. Det medvetna arbetet med att inom ett starkt multilateralt ramverk liberalisera handels- och kapitalflöden samt betalningar för sådana transaktioner, som inleddes för snart sextio år sedan, utgör en mycket viktig förklaringsfaktor bakom den ökade ekonomiska tillväxt vi har upplevt sedan dess. Strategin gick i huvudsak ut på att, inom ramen för GATT, successivt riva handelshinder och bygga upp ett multilateralt handelssystem via återkommande förhandlingsrundor och, inom ramen för IMF, gemensamt verka för finansiell stabilitet och fria betalningar, inledningsvis för bytesbalanstransaktioner och sedermera för allt fler kapitalbalanstransaktioner. Därtill bildades Världsbanken, vars främsta syfte numera är att minska fattigdomen i världen.

Liberaliseringssträvandena har varit, och är alltjämt, mycket lyckosamma. Inom handelsområdet kan detta illustreras med att de genomsnittliga tullarna på tillverkningsvaror har fallit från över 40 procent vid andra världskrigets slut till under 5 procent idag. Handelsliberaliseringen har, genom tilltagande specialisering och ökad konkurrens, lett till en mer effektiv arbetsfördelning mellan länder vilket bidragit till såväl högre tillväxt som fler valmöjligheter och lägre priser för konsumenterna. Omställningarna har dock inte varit lätta, som vi vet t.ex. från förändringarna i varvs- och textilindustrin i Sverige. De fordrar att de människor som påverkas får stöd för att söka sin utkomst i andra näringar och på andra orter. Men trots svårigheterna för vissa får vi det sammantaget bättre av dessa förändringar.

Mycket återstår alltjämt att göra för att liberalisera världshandeln, vilket inte minst visas av att de potentiella välfärdsökningarna av en fortsatt liberalisering är betydande. Beräkningar av Världsbanken tyder på att välfärdsvinster på mellan 400 och 900 miljarder USD per år vore möjliga om alla nuvarande handelshinder togs bort. Mer än hälften av dessa vinster skulle tillfalla de fattiga länderna. Jordbruks- och livsmedelsindustrierna, där de fattigaste länderna har sina största komparativa fördelar, skulle stå för 70 procent av vinsterna, dvs. 230 miljarder USD. Som jämförelse kan nämnas att biståndet sammantaget uppgår till 60 miljarder USD årligen medan OECD-ländernas totala jordbrukssubventioner är 330 miljarder USD per år. Ökad handelsliberalisering är därmed en bättre väg till välstånd än bistånd någonsin kan vara för, som det kinesiska ordspråket lätt travesterat säger, "om du ger din vän en fisk så blir han mätt för en dag, men om du låter honom fiska så blir han mätt hela livet".

Den andra stora liberaliseringsvågen - avregleringen av de internationella kapitalmarknaderna - har bl.a. inneburit att sparandet i högre grad kan kanaliseras dit avkastningen förväntas vara högst. När vi i Sverige var fattiga i slutet av 1800-talet lånade vi utomlands exempelvis till byggandet av järnvägar och Kiruna gru-

va. Idag kan vi placera vårt sparande i utvecklingsländer och få bättre avkastning än hemma samtidigt som vi bidrar till dessa länders utveckling. Fria kapitalrörelser har också gjort det möjligt att sprida sparkapital och därmed minska riskerna. Det ger ekonomisk trygghet både för dem som investerar och dem som använder sig av lånekapital. Effekterna av liberaliseringarna avspeglas tydligt i statistiken: Overseas Development Council har beräknat att utländska intressenter enbart under 1990-talet investerade runt 1 000 miljarder USD i utvecklingsländerna. Totalt sett ökade de utländska direktinvesteringarna med 400 procent under samma period, och för utvecklingsländerna var motsvarande siffra över 800 procent. Nyligen publicerade siffror från UNCTAD visar att tjänstesektorn nu svarar för ungefär 60 procent av de sammanlagda utländska direktinvesteringarna, jämfört med knappt 50 procent för bara tio år sedan. Rätt utnyttjad kan denna utveckling främja exportmöjligheterna för de fattiga länderna samtidigt som den även ger välståndsvinster för de länder som importerar tjänsterna.

Erfarenheterna under de senaste tjugo åren visar emellertid att vi i många avseenden har haft svårt att genomföra kapitalmarknadsliberaliseringen på rätt sätt, vilket bl.a. lett till kapitalbalans- och valutakriser i flera länder. Därför har ett intensivt arbete ägt rum med att skapa internationella överenskommelser, normer och standarder - exempelvis för redovisningsprinciper, kapitaltäckningsregler, konkurslagstiftning och pantsättning - i syfte att främja stabilitet och balans i företags- och banksektorn. Detta arbete har kommit ganska långt, och fokus inriktas nu framförallt på att främja efterlevnaden. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att grunden för en lyckad kapitalmarknadsliberalisering är ett stabilt makroekonomiskt ramverk med inriktning mot prisstabilitet och sunda offentliga finanser.

Fram till slutet av 1980-talet var det bara den fria världen som omfattades av liberaliseringarna inom handeln och på kapitalmarknaderna och de välståndsökningar som följde med dessa. Spridningen av välståndet är därför nära förknippat med den förändrade ekonomiska politik som svept över stora delar av världen under de senaste femton åren. Sedan de kommunistiska staternas ekonomiska implosion och det därav följande sammanbrottet för Sovjetblocket står det klart för de flesta att det inte är möjligt att uppnå vare sig välstånd eller frihet under planhushållning. Att planhushållningens misslyckanden sent omsider blev så uppenbara gjorde att inte bara Sovjetblocket utan även de flesta utvecklingsländer som experimenterat med planhushållning övergav dess idéer till förmån för marknadsekonomiska ansatser. Detta medförde att såväl det gamla Comecon som Kina, Indien och flera andra länder i Asien, Latinamerika och, tyvärr i väsentligt mindre utsträckning, Afrika integrerades i världshandeln och i det globala finansiella systemet.

Det faktum att många fler länder nu är delaktiga i världsekonomin har varit en bidragande orsak till den tilltagande ekonomiska integrationen under de senaste tjugo åren, då världshandeln har ökat dubbelt så snabbt som BNP-tillväxten, direktinvesteringarna har ökat tre gånger så mycket och både valuta- och aktiehandeln ungefär tio gånger snabbare än BNP-tillväxten. Denna senaste "globaliseringsvåg" har kommit över tre miljarder människor till del och lett till att den

■ årliga BNP-tillväxten per capita fördubblats i många utvecklingsländer; i Kina rör det sig t.o.m. om en femdubbling. Slutsatsen att ökad öppenhet bidrar till högre tillväxt stöds även av forskning: exempelvis fann Sachs och Warner i en studie från 1995 att öppna ekonomier, allt annat lika, växer i genomsnitt 2 procentenheter snabbare per år än stängda ekonomier. Även om öppenhet inte ensamt kan ge tillväxt står ett faktum klart: det finns inga länder som uppnått välstånd genom autarki och isolering mot omvärlden.

Öppenhet är således en nödvändig, men inte en tillräcklig, förutsättning för att uppnå välstånd. Det behövs många fler delar i politiken, bl.a. makroekonomisk stabilitet, god utbildningsstandard, rättstrygghet, effektiv byråkrati och skydd för privat egendom, för att skapa goda förhållanden för en bred tillväxt av marknadsekonomin. Den peruanske ekonomen Hernando de Soto var pionjär i att studera praktisk byråkrati i ett par utvecklingsländer. Han menar bl.a. att det inte i första hand är brist på egendom som gör människor fattiga utan brist på *legal* egendom. Problemet är alltså att många fattiga, eftersom det är så dyrt och krångligt i de flesta utvecklingsländer, inte har papper på ägandeskapet av sin egendom. De Soto visade t.ex. att det i Lima i Peru tog sex år och elva månader i 207 legala steg i 52 olika myndighetskontor att få tillstånd för ett husbygge. Att starta ett småföretag legalt krävde sex timmars arbete per dag i 289 dagar för de olika byråkratiska stegen och kostade 31 gånger den dåvarande månadsminimilönen. Att de fattiga därför inte formellt äger sina hus eller sin verksamhet innebär att de när som helst kan bli bestulna utan möjlighet till bestraffning av de skyldiga och att de inte heller kan belåna sina tillgångar eller kanske ens sälja dem. Därför borde utvecklingsländerna, enligt de Soto, minska på byråkratin och sålunda kunna frigöra en massa kapital med juridikens hjälp.

Världsbanken har utvidgat de studier som de Soto gjorde till fler länder. I den nyligen publicerade rapporten *Doing Business in 2005: Removing Obstacles to Growth* visar man t.ex. att det i genomsnitt tar mer än dubbelt så lång tid att registrera ett nytt företag i fattiga länder som i rika länder och att det dessutom är mångdubbelt dyrare i relation till inkomsten. Därför verkar de flesta företag i utvecklingsländer i den informella sektorn. Trots detta genomförde rika länder mer än tre gånger så många reformer för att förbättra investeringsklimatet under förra året som fattiga länder. Här kan alltså utvecklingsländerna, ofta med ganska enkla medel, se till så att fler arbetstillfällen skapas genom att förenkla möjligheterna för företagande i den formella sektorn och därmed främja ekonomisk tillväxt.

Den sista grundläggande förklaringsfaktorn bakom det ökade välståndet som jag vill lyfta fram är de banbrytande teknologiska landvinningarna, särskilt inom informationsteknologi, internationella kommunikationer och globala transporter. Dessa har lett till stora kostnadsbesparingar, vilka i sin tur medfört att teknologin snabbt har kunnat spridas världen över. Detta har bl.a. gett utvecklingsländerna möjlighet att i allt större utsträckning diversifiera sin export. Som exempel kan nämnas att IT-exporten numera står för nästan 40 procent av Indiens totala exportintäkter. Sammantaget har andelen tillverkningsvaror i utvecklingsländernas export ökat från 20 procent 1980 till drygt 70 procent 2001 (i Afrika är andelen dock mindre än 30 procent). IKT-utvecklingen har dessutom, genom att möjlig-

■ göra effektivare produktion i nätverk och på långa avstånd, lett till att nya sektorer inom tjänstenäringarna öppnats för handel och internationell konkurrens. Viktigt i denna process är också den allt starkare samverkan mellan IKT, handel och välfungerade produktmarknader som medger utflyttning av arbetsintensiva led i varu- och tjänsteproduktion till låglöneländer och som understryker hur nära sammanlänkade de olika beståndsdelarna i globaliseringsprocessen de facto är.

Den ökade internationaliseringens effekter på människors liv och vardag

Jag tycker att det är särskilt viktigt att framhålla att även om integration och teknologiutveckling medför stora och i många fall jobbiga omställningar för enskilda människor så ger de också direkta, positiva effekter på människors dagliga liv. Andelen människor som lever i extrem fattigdom – med en dagsinkomst på mindre än 1 USD – föll från 40 procent av jordens befolkning 1981 till 21 procent 2001. I absoluta termer innebar detta en minskning från 1,5 till 1,1 miljarder människor. En stor del av denna förbättring beror på den snabba tillväxten i Kina och Indien. Fram till för inte så länge sedan tog det åtminstone två generationer att dubblera levnadsstandarden, men i exempelvis Kina fördubblas levnadsstandarden nu vart tionde år. Medellivslängden i utvecklingsländerna uppgick till 65 år i början av 2000-talet, jämfört med knappt 40 år 1950. Även i Afrika söder om Sahara ökade medellivslängden från 35 till 50 år innan utbredningen av HIV/AIDS ledde till en viss tillbakagång. Även läskunnigheten har ökat dramatiskt sedan 1950, från 40 till drygt 70 procent. Motsvarande siffror för Afrika söder om Sahara var från 17 till 56 procent, alltså mer än en tredubbling. En annan positiv effekt av det ökade välståndet är att allt fler människor ger uttryck för krav på demokrati och medborgerliga fri- och rättigheter. Enligt Freedom House ökade andelen länder med någon form av demokratiskt styrelseskick från 28 procent 1974 till 65 procent 2003. Ännu en viktig aspekt att lyfta fram är miljön. Studier visar att högre tillväxt initialt leder till en viss försämring av miljön, men att denna fas snart följs av tydliga förbättringar när allt rikare länder får råd att värna om naturresurserna och investera i miljövänlig teknik och produktion. Vändpunkten tros infalla när BNP per capita uppgår till ca 5000 USD per år.

Dessa framgångar till trots återstår mycket att göra innan det ökade välståndet kan komma alla till del. Även om riktningen går åt rätt håll utgör det totala antalet fattiga fortfarande ett problem. Om inte frukterna av globaliseringen fortsätter att spridas till fler länder som har fattig befolkning och inom länderna finns det dessutom risk för fler fallerade stater eller andra politiska motsättningar som dels kan bromsa tillväxten i dessa fattiga länder, dels kan ge negativa effekter för oss andra i världen. Därför är den växande diskrepansen mellan olika regioner bekymmersam. Detta illustrerades tydligt under 1990-talet, då tillväxten i Asien i genomsnitt uppgick till 7 procent, medan den låg kring 3,4 procent i Latinamerika och 2,3 procent i Afrika söder om Sahara. Kontrasten är stor mellan t.ex. Kina, som under de senaste tjugo åren lyckats lyfta ungefär 400 miljoner människor ur extrem fattigdom, och Afrika söder om Sahara, där antalet fattiga istället ökade med 150 miljoner under samma period. Förutom svaga stater och interna stridigheter är den afrikanska kontinenten hårt drabbad av HIV/AIDS, som i vissa länder

■ minskat medellivslängden från 55 år 1990 till under 40 år 2002 och lämnat många barn och ungdomar vind för våg utan föräldrar eller andra vuxna auktoriteter. En av de viktigaste utmaningarna framöver består således i att i ökad utsträckning försöka integrera Afrika i den globala ekonomin. Här kan såväl de afrikanska länderna själva som vi i den industrialiserade världen bidra med viktiga insatser.

Några historiska reflektioner kring globalisering och teknologiförändringar

Trots allt tal om den "nya" globala ekonomin är dagens internationella ekonomiska integration faktiskt inte något nytt fenomen. Under de femtio år som föregick första världskriget var rörligheten över gränserna av varor och kapital betydande. Då, liksom nu, drevs den ökade globaliseringen av handelsliberaliseringar och stora teknologiska landvinningar, tack vare utvecklingen av järnvägar, ångmaskiner och elektricitet. I några avseenden var integrationen t.o.m. mer omfattande vid 1900-talets början än vad den är idag. Som exempel kan nämnas att de utländska direktinvesteringarnas andel av BNP var avsevärt större, att arbetskraften mycket lättare rörde sig över nationsgränserna och att även jordbruket var mer liberaliserat.

I andra avseenden kan man dock med fog hävda att världsekonomin är mer sammanflätad idag jämfört med för hundra år sedan. Den första skillnaden är att en betydligt större andel av världens länder nu deltar i den globala ekonomin, sedan de öppnat upp sina gränser för handel och investeringar och anammat marknadsliberala reformer. En annan aspekt som bör framhållas är att även om nettoflödena av internationellt kapital förvisso är lägre än före första världskriget så är de totala finansiella flödena påtagligt mycket större idag. En tredje skillnad är att medan 1800-talets globalisering i hög grad drevs av fallande transportkostnader är det idag till stor del sjunkande informationskostnader, tack vare datorer och Internet, som utgör drivkraften. Denna utveckling har bl.a. lett till att företaget blivit allt mer globalt eftersom det har blivit mycket lättare att lokalisera olika delar av produktionsprocessen i skilda länder.

Ett exempel med telegrafen och dagens informationsteknologi belyser kostnadens betydelse för spridningen av innovationer. Telegrafen var dyr; artonhundralets människor fick ta sig till ett telegrafkontor eller anlita en telegrafpojke och betala kännbara belopp om de ville skicka iväg ett telegram. I dagens penningvärde kostade det dem ca 2000 kronor att skicka iväg ett långdistansmeddelande på 20 ord, medan motsvarande kostnad idag är ca 10 öre för 20 sidor. Den rörliga kostnaden är m.a.o. försumbar och den fasta delen överkomlig. Idag finner vi därför kraftfulla datorer och Internet på de flesta arbetsplatser och i många hem. Kostnaderna är så låga att många har ekonomisk möjlighet att utnyttja datorer och Internet, åtminstone i industriländerna. Denna spridning innebär ju också att den tid och den kostnad som låg i telegrafpojken springande eliminerats. Det är m.a.o. just denna spridning som gör att dagens informationsteknologi med all sannolikhet betyder väsentligt mer än vad telegrafen betydde för hundra år sedan.

■ En historisk eftertanke kan dock vara på sin plats: erfarenheterna visar att förtroendet för integration, marknaden och det öppna samhället snabbt kan urholkas vid stora ekonomiska kriser och politisk instabilitet. Så skedde vid första världskriget, som bröt av den tidens globalisering. Senare tvingade kommunismens utbredning efter andra världskriget bort tidigare framgångsrika industriländer i Centraleuropa från världssamfundet. I dagsläget är hoten mot ett fritt utbyte kanske främst hänförliga till risken att en upptrappning av terrorismen kan leda till mer stängda gränser. Det är därför viktigt att vi ständigt förklarar varför tendenser till ökad protektionism och slutenhet inte är bra för tillväxt. Globaliseringen kan inte tas för given – den måste försvaras.

Möjligheter och utmaningar framöver

Jag avser nu blicka framåt mot de möjligheter och utmaningar som följer i den ökade integrationens och de teknologiska förändringarnas spår. Jag har nyss talat om vikten av att vårda och utveckla de landvinningar som redan gjorts, och betydelsen av detta kan inte nog understrykas. Vi får heller inte glömma att makro-stabilitet, d.v.s. prisstabilitet och sunda offentliga finanser, utgör en viktig förutsättning för stabil tillväxt. De svenska erfarenheterna under det senaste decenniet är ett mycket bra exempel på detta. Ett stabilt ekonomisk-politiskt ramverk är inte minst viktigt i ljuset av de demografiska utmaningar som snart kommer att ha en stor inverkan på ekonomin i många länder, särskilt i Europa.

Mark Twain lär en gång ha sagt: "I'm all for progress; it's change I don't like." Förändringar ligger dock i marknadsliberalismens natur – den varken kan eller bör vara stationär. Den strukturomvandling som följer i globaliseringens spår innebär att mindre effektiv produktion ska ersättas av mer effektiv produktion och att sektorer inom vilka man slås ut i konkurrensen ska ersättas av sektorer där landet har komparativa fördelar, d.v.s. är relativt bättre än konkurrenterna. Strukturomvandlingen består således av två delar: nedläggning (eller utflyttning) samt nyetablering av ekonomiska verksamheter. Den österrikiske ekonomen Joseph Schumpeter benämnde detta *creative destruction*: gamla jobb och teknologier försvinner och nya, mer produktiva jobb tillkommer i takt med att tekniken utvecklas och produktionen blir allt mer specialiserad. Den stora utmaningen framöver, såväl i Sverige som i andra industrialiserade länder, består därför i att skapa dynamiska förhållanden så att nya jobb uppstår i takt med att de gamla rationaliseras bort eller flyttas utomlands.

Studier avseende några industriländer tyder på att många jobb som förlorades i den senaste lågkonjunkturen hittills inte ersatts av nya jobb i samma bransch när konjunkturen tagit fart igen utan att produktiviteten istället är högre. Men sysselsättningen har fortsatt att öka inom andra branscher som tycks öka antalet arbetstillfällen oavsett konjunkturen. Att arbetstagare måste byta bransch leder till att större friktionsarbetslöshet uppstår. Sådan strukturomvandling är i och för sig inget nytt, men ställer stora krav både på ett gott företagsklimat så att nya arbetstillfällen skapas och på hög förändringsförmåga och flexibilitet på arbetsmarknaden så att arbetstagarna så smidigt som möjligt kan söka sig till andra näringar och orter. För den enskilde individen och dennes familj kan detta naturligt-

■ vis vara en jobbig process, som ofta innebär byte av såväl yrkesinriktning som arbets- och kanske också bostadsort. I syfte att underlätta denna svåra omställning är det viktigt att erbjuda stöd i form av utbildning, omskolning och rimlig försörjning under omställningstiden.

Under senare tid har allokering av arbetstillfällen utomlands, s.k. offshoring, varit i fokus för debatten om strukturomvandling. Detta är inte någon ny trend i sig: vartefter tillverkningsindustrin har blivit allt mer internationaliserad under efterkrigstiden har vi sett motsvarande mönster. Det som är nytt idag är att det är tjänstesektorn, och därmed ibland välbetalda jobb, som i ökad utsträckning kan komma att förläggas utanför våra gränser. Denna möjlighet har uppstått till följd av de stora landvinningarna inom IKT-sektorn och de därav kraftigt fallande informationskostnaderna. Härmed har hela sektorer, som tidigare inte handlat på så långa avstånd, öppnats för internationell konkurrens. Den ökade trenden mot offshoring drivs framförallt av stora kostnadsbesparingar, som kan uppgå till så mycket som 60 procent. Som exempel kan nämnas att arbetskostnaderna i de nya EU-medlemmarna är mellan fem och tolv gånger lägre än i Sverige och Tyskland samtidigt som produktivitetsgapet har minskat påtagligt under de senaste 10-15 åren.

Det som är intressant i sammanhanget – och en viktig lärdom för framtiden - är att många studier som publicerats inte finner några belegg för kritikernas oro att offshoring skulle leda till massflytt av arbetstillfällen och det fenomen som kallas "tillväxt utan jobb". Tvärtom tyder de på att offshoring, genom att främja en bättre arbetsfördelning mellan länder, leder till kostnadsbesparingar och produktivitetvinster som i sin tur medför att arbetskraft och investeringar i de industrialiserade länderna kan flyttas till mer högförädlade produkter. Konsultfirman McKinsey har beräknat att varje dollar investerad i utlokalisering till Indien ger USA en samhällsekonomisk vinst om 1,12-1,14 dollar och 0,33 dollar för Indien. På lång sikt kan detta t.o.m. leda till att sysselsättningsutvecklingen förstärks. Således kan offshoring, såsom president Bushs ekonomiske rådgivare Gregory Mankiw påpekade men fick så mycket kritik för, ses som en form av handel som gör att produktionen blir mer effektiv och BNP-tillväxten i världsekonomin högre.

Offshoring utgör alltså ett sätt att öka det globala välståndet; fortsatta multilaterala handelsliberaliseringar är ett annat. Slutförhandlingarna inom den s.k. Doharundan har tyvärr återigen skjutits på framtiden, och ett slutligt avtal lär inte komma till stånd förrän tidigast 2006 eller 2007. I somras fattade WTO:s 147 medlemsländer förvisso ett viktigt principbeslut om mål och regler för förhandlingar inom jordbruksområdet, men det återstår ännu att fylla det med innehåll. På andra viktiga områden, såsom tjänstehandeln, var resultaten än mindre substantiella.

Europa och USA kan bidra på ett mycket tydligt sätt i handelsförhandlingarna genom att sänka sina egna tullar och subventioner, särskilt inom de näringar där utvecklingsländerna har sina största komparativa fördelar såsom jordbruk, textil- och stålindustri. Som exempel på den potentiella betydelsen av reformer kan nämnas att en europeisk ko får i genomsnitt 2,50 USD per dag i subventioner

medan 75 procent av Afrikas befolkning lever på mindre än 2 USD per dag.¹ Mer frihandel inom dessa områden skulle inte minst leda till att fler fattiga människor integreras i världsekonomin, och en av den nuvarande ordningens största brister skulle därmed kunna rättas till. Det skulle dessutom bidra till att göra den globala arbetsfördelningen mer effektiv, vilket även skulle gynna oss i den industrialiserade världen. När välståndet nått våra nivåer har dock – åtminstone i Västeuropa – rörligheten på arbetsmarknaden tenderat att minska. Det är därför sannolikt att den ökade strukturomvandling som liberaliseringar av sektorer som jordbruk och textilindustri skulle medföra kräver omställningsstöd och bättre företagsklimat i flera industriländer för att underlätta rörligheten mellan branscher.

Jag har tidigare nämnt det viktiga arbete som bedrivs när det gäller att skapa och implementera normer och standarder för att förebygga ekonomiska kriser i olika länder världen över. Trots goda resultat visar de historiska erfarenheterna dock att kriser sannolikt kommer att uppstå i alla fall. I några få fall kommer det att leda till att stater får betalningsproblem. Därför behöver vi ett multilateralt ramverk som kan hantera uppkomna problem på ett bra sätt. Såväl IMF som andra internationella fora har lagt ner mycket arbete på att förbättra krishanteringen under de senaste åren. Flera framsteg kan noteras, bl.a. collective action clauses som allt mer används i obligationskontrakt och som kommer att underlätta omförhandlingar av obligationskulder i framtiden.² Vissa framsteg har även gjorts inom ramen för samarbete mellan den offentliga och den privata sektorn vad gäller en frivillig uppförandekod för staters betalningsproblem. Dessa framgångar är givetvis välkomna. Min uppfattning är dock att vi behöver ett sammanhållet ramverk för ordnade skuldombförhandlingar för länder på obestånd som omfattar *alla* typer av skulder. IMF utarbetade för några år sedan ett förslag för skuldsanering kallat Sovereign Debt Restructuring Mechanism (SDRM), men förslaget i denna utformning har inte vunnit allmänt gehör och problemet med att hantera staters betalningssvårigheter finns kvar. Inte minst exemplet Argentina visar på behovet av ett ramverk som bl.a. kan lösa de problem med risk för olika behandling mellan olika långivargrupper som finns i dagsläget med olika "klubbar" för olika typer av lån. Möjligen kan idén fås att rulla genom ett lyckobringande namnbyte till Framework for Orderly Restructuring of Debt (FORD). Ford äger ju Volvo och Volvo betyder "jag rullar".

Avslutning

Det är fortfarande mycket vi inte vet om tillväxtprocessen, men kunskapsluckorna tycks lyckligtvis krympa med tiden. De senaste tjugo årens forskning har t.ex. lärt oss att det inte bara krävs rätt ekonomisk-politiska åtgärder för att uppnå tillväxt utan att det förmodligen är minst lika viktigt med institutionsbyggande, som är anpassat till lokala förhållanden och som kan hjälpa länder att tackla nya utma-

¹ Exemplet är hämtat från en föreläsning som Världsbankens chefekonom Nicholas Stern (numera vid brittiska finansdepartementet) höll på Münchens universitet i november 2002.

² Collective action clauses är ett sätt att redan när lånen avtalas tydliggöra hur kontrakten ska omförhandlas om låntagaren inte kan betala enligt uppgjord amorterings- och ränteplan.

ningar. Detta är viktiga lärdomar att ta med oss in i framtiden. Det vi *kan* säga med säkerhet är att den inslagna vägen, mot ökad liberalisering och marknads ekonomi och med främjande av teknologiska framsteg, har gett goda resultat. Många miljontals människor har fått det oerhört mycket bättre under de senaste sextio åren, både materiellt och i termer av livskvalitet. Samtidigt visar all tillgänglig data entydigt att de länder som lyckats sämst är de som är minst integrerade i världsekonomin, inte har förmått skapa ett stabilt makroekonomiskt ramverk, har dåligt skydd för privat egendom, en krånglig och ineffektiv byråkrati, en hög grad av korruption och en omfattande informell sektor dit en stor del av företagsamheten trängts ut. Därmed tycks det finnas åtskilligt som utvecklingsländerna själva kan göra för att förbättra sin situation och skapa förutsättningar för stabil tillväxt. Men även de rikare länderna behöver dra sitt strå till stacken, bl.a. genom att öppna nu skyddade sektorer i sina ekonomier för frihandel. Dessutom spelar de multilaterala institutionerna en viktig roll.

Den ökade tillväxten och globaliseringen har således långt ifrån löst alla problem: det finns fortfarande alltför många fattiga människor som står utanför världsekonomin och alltför många länder där miljöproblemen är stora. De tillkortakommanden och defekter som finns innebär emellertid inte att den nuvarande modellen bör bytas ut; tvärtom behöver den försvaras, byggas ut och spridas och dess svagheter hanteras. Jag menar att de positiva effekterna av långsiktigt hållbar tillväxt i kombination med de möjligheter som en fortsatt internationalisering av världsekonomin kan ge talar för att det finns god grund för optimism om framtiden.